

A sarudi betyárok

Berecz Krisztián (kriszberecz@gmail.com)

Ha betyárokat említjük, akkor mindenkinek Rózsa Sándor, Vidróczki Márton, Sobri Jóska, Savanyú Jóska, Zöld Marci, Sisa Pista vagy Angyal Bandi neve jut eszébe. Mellettük voltak még szép számmal más híres, vagy kevésbé híres betyárok, a Wikipédián találunk is róluk egy felsorolást². A betyárokról és tetteikről rengeteg népdal, vers, regény foglalkozik, egyfajta kultusz alakult ki a személyük iránt. A népköltészetben a betyárok általában a szegényeket segítő, a gazdagokat kifosztó egyfajta nemeslelkű banditák, hősök, akiket előbb-utóbb a tragikus végzet elér és börtönben vagy a hóhér kezei között végzik.

A valóságban a betyárok élete nem volt mesészerű. Egyesek a házak oldalát kiásva lopták el az élelmet, mások elhajtották a marhákat, ellopták a lovakat, útonálló zsványok voltak, sokuk még gyilkolt is. Leginkább kisebb bandákba verődve raboltak, garázdálkodtak, nagy területeket jártak be, több vármegyében vagy egyeseket országosan is körözték. Álnév, illetve gúnynev rejtegette valódi személyazonosságukat, azonban pár év alatt elfogták őket, és börtönbe kerültek vagy kivégezték őket.

Théodore Valerio: Betyárok a kocsmában és a börtönben³ (1853)

A családfakutatásom során két sarudi ősnél láttam az anyakönyvekben bejegyezve, hogy az állapotuk betyár. Először engem is elfogott a romantikus érzés, hogy vannak betyár őseim. Vajon miket tettek? Kirabolták a földesurakat, segítették a szegényeket? Vagy egyszerű tolvajok voltak? Lehet, hogy fosztogattak, gyilkoltak? Akasztófára való gazemberek voltak? Ezen utóbbiak már nem annyira hízelgők az őseimre nézve.

Az egyik őszám, Rajzinger (Reisinger) András volt, akit 1846-ban, egyik lányának a keresztelési bejegyzésében az állapota rovatban betyárként neveznek. A másik őszám, Csörgő József volt, akit az egyik fiának halotti bejegyzésében neveznek betyárnak. Különösen ez utóbbi gondolkodtatott el. Ugyanis Csörgő József fia egy hetes korában hunyt el, a keresztelési bejegyzésben József még nem volt betyár, csak egyszerű lakos. Lehet, hogy egy hét alatt követte el valami bűnt, ami miatt

² <https://hu.wikipedia.org/wiki/Bety%C3%A1r> (letöltés dátuma: 2020 augusztus)

³ kép forrása:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bety%C3%A1rok_kocsm%C3%A1ban_%C3%A9s_b%C3%B6rt%C3%B6nben.jpg?uselang=hu (letöltés dátuma: 2020 augusztus)

betyár lett? Valójában nem, ugyanis Csörgő József hónapokkal a gyermeke születése előtt elhalálozott. Persze lehet, hogy Csörgő Józsefet összetévesztették valakivel, mert akkoriban sok Csörgő nevezetű ember élt a faluban. Rajzinger András esetében többször nem találkozunk a betyár bejegyzéssel, 1846 után még négy gyermeke született, sajnos egyikük sem érte meg e felnőtt kort, András pedig 1883-ban halt meg Sarudon 68 éves korában tüdőgyulladásban.

30.	Langó Anna	Mihály	Tóth Mihály	az.	De Nagy József	Sarud.
October 1 ^o nap	az.	Mihály	Nagy Anna	az.	Vizes Gergely	Sarud.
11 ^o	az.	Maria	Rajzinger András	az.	Rajzinger Maria	Sarud.
7 ^o	az.	Katalin	Ördög József	az.	Kovács Anna	Sarud.
8 ^o	az.	Ferenc	Tóth József	az.	De Kőrösi Anna	Sarud.

Rajzinger András lányának keresztelési bejegyzése⁴

A fenti keresztelési anyakönyvi bejegyzésben láthatjuk, hogy Rajzinger András mellett másokat is betyárnak neveznek. Jobban megvizsgálva az anyakönyveket azt vettem észre, hogy a betyár bejegyzést csak 1843 decembere és 1847 év vége között használták, leginkább a keresztelési anyakönyvben. A keresztelési anyakönyvekben 28 személynél találunk betyár bejegyzést, egy helyen egymás után hetet is, „az” vagyis ugyanaz jelöléssel.

A keresztelési anyakönyvekben a következő személyekre használták a betyár bejegyzést: 1843. decemberében Tankovics (valójában Sztankovics) János; 1844-ben Német János, Tóth Ferenc, Németh Mihály, Mihics János, Gál Imre (nemes betyár volt), Pócs János, Pócs András, Kovács Mihály, Pócs József, Németh János (másik ember), Csörgő János; 1845-ben Nagy András, Vizes Gergely; 1846-ban Kovács József,

Rajzinger András, Ördög József, Sütő József, Seres József, Daragó Gáspár; 1847-ben Pócs József, Csörgő István, Sebestyén Jakab, Mazug József, Soltész János, Csörgő Albert, Nagy József, Demeter Gáspár.

A házassági anyakönyvben csak két bejegyzés van 1844-ben: Nagy János özvegy és Bukoviszky Ferenc özvegy emberek voltak betyárok.

A halotti anyakönyv másodpéldányában öt bejegyzés van: 1843-ban betyár volt Sztankovics János (ugyanaz a személy, mint a keresztelésiben), Demeter Gáspár (ugyanaz a személy, mint a keresztelésiben); 1844-ben Csörgő Albert (ugyanaz a személy, mint a keresztelésiben), Csörgő Albert (másik ember), és Csörgő József.

01 ^o	Bella	Anna	Nagy József	az.	Nagy Anna	Sarud.
12 ^o	Maria	Anna	Nagy József	az.	Tóth Anna	Sarud.
13 ^o	az.	Maria	Nagy József	az.	Tóth Anna	Sarud.
14 ^o	az.	Albert	Nagy József	az.	Tóth Anna	Sarud.
15 ^o	Bella	Anna	Nagy József	az.	Tóth Anna	Sarud.

A sarudi betyárok az 1847. évi keresztelési anyakönyvben⁵

Egy kicsit soknak tűnik nekem a Sarudon élő betyár emberek száma. Ha ők tényleg olyan betyárok voltak, mint Rózsa Sándor, akkor Sarud egy banditáktól hemzsegő, rossz hírű falunak kellett volna lennie az 1840-es években. Azonban nem volt az. Jobban belegondolva, sarudi betyárokról még senki sem hallott.

Az anyakönyveket vizsgálva feltűnt nekem, hogy 1843 novemberéig mindenkinek az állapota paraszt volt, esetleg nemes⁶. 1843 decemberétől

⁵ Familysearch.org, filmszám: 623715, 143. kép

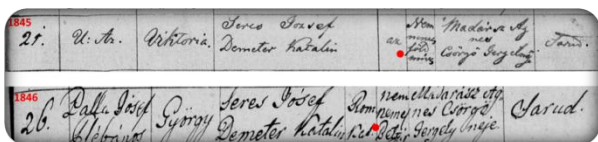
⁶ Sarudon kevés nemes élt, a XIX. századra egyes nemesek elvesztették a címüket és paraszti sorba süllyedtek

⁴ Familysearch.org, filmszám: 623715, 142. kép

hirtelen nagyon változatos bejegyzéseket találunk: nemtelen gazda vagy röviden gazda, nemtelen juhász, nemtelen dohányos, zsellér, béres, lakos, kerülő, ritkán nemes gazda, illetve nemtelen vagy nem nemes betyár, nemes betyár, vagy csak röviden betyár. 1843 decembere előtt a juhász, vagy dohányos embert is parasztnak jelölték az anyakönyvben. 1848 januárja után megmaradt a részletes állapot jelölés, azonban a betyár szót már nem használták. Ráadásul nem is voltak következtetések a betyár jelzöt illetően, mert sok esetben, mikor a keresztelési anyakönyvben valakit betyárnak hívtak, a gyermeke halotti anyakönyvében nem volt az⁷, vagy éppen fordítva, illetve pár évvel később már nem használták ugyanarra a személyre a betyár állapotot. A többség, akiket betyárnak nevezetnek, nem kóborolt a megyében vagy az országban, végig Sarudon lakott, a későbbiekben is ott születtek gyermekeik, és ott is haltak meg sokszor idős korukban⁸. Nem volt állnevük, nincs nyoma, hogy börtönbe kerültek volna, hogy bűnözők lettek volna.

Fent Pócs András 1844-ben betyár, lent Pócs András 1847-ben házas zsellér⁹

Fent Seres József 1845-ben földműves, lent Seres József 1846-ban betyár¹⁰

⁷ Pócs József gyermeke János 8 hetesen halt meg, a halottiban Józsefnél nem szerepel a betyár jelzés; Soltész János fia József 6 napon halt meg, a halottiban Jánosnál sem szerepel a betyár jelzés

⁸ Kivétel pl. a 2. képen látható Ördög József, aki Szentistvánra költözött

⁹ Familysearch.org; filmszám 623715; 135. és 144. kép

¹⁰ Familysearch.org; filmszám 623715; 137. és 142. kép

Akkor miért nevezték őket betyárnak? Mintha a betyár fogalmát nem használták volna abban az értelemben, mint ahogy mi most használjuk. A választ Küllős Imola Betyárok könyve című művében találtam meg. A betyár szó a nyelvünkben oszmán-török eredetű, „eredeti jelentése: dologtalan suhanc, nőtlen legény, akinek sem állandó munkája, sem földje nincs; melléknévként korhely, munkakerülő, állandó foglalkozás nélküli”¹¹. A betyár szó első hazai felbukkanása a „XVIII. század 40-es éveiből való, részint erre a jövőmenő alkalmi életformára utalva – kb. napszámos, időszakos munkás jelentéssel - ... minden rossz mellékíz nélkül.”¹² A Magyar etimológiai szótár szerint a betyár kifejezést „régebben értették idénymunkásnak, semmiházinak, csavargónak, cselédnek, zsellérnek, hajóvontatónak, még fogadott gyermeknek is.”¹³ Küllős Imola megemlíti, hogy a betyár kifejezést a kb. a XIX. század közepéig használták eredeti jelentésében¹⁴, és a „betyár szó a XVIII. század fordulójától fokozatosan töltődik fel a mai útonálló, rabló, zsvány, tolvaj, haramia jelentéstartalmakkal.”¹⁵ A megváltozott fogalom terjedését pedig elősegítették az irodalmi művek¹⁶ és főleg a népi költészet, amelyekben a betyár egyre inkább a szegényeket védő hős, aki a törvény és a gazdag urak szemében bűnös volt.

Tehát kik is voltak valójában a sarudi betyárok? Nem voltak sem tolvajok, sem rablók, sem népi hősök, akik az uraságok ellen fordultak. Időszakos munkások, napszámosok, zsellérek

¹¹ Küllős Imola: Betyárok könyve. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó. 1988. 24 p.

¹² Küllős Imola: i. m. 25 p.

¹³ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/b-F1794/betyar-F18B0/> (letöltés dátuma: 2020. augusztus)

¹⁴ Küllős Imola: i. m. 25 p.

¹⁵ Küllős Imola: i. m. 26 p.

¹⁶ pl.: Móricz Zsigmond: Betyár; Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor a lovát ugratja; Krúdy Gyula: Rózsa Sándor; Tömörkény István: Betyárlegendák; Kemény Gyula: A puszták réme stb.

voltak, a falu legszegényebb lakói. Lehet, hogy szegénységükben egyesek elkövettek valamilyen csekélyebb büntettet,

mondjuk tyúkot loptak, vagy verekedtek a kocsmában, azonban a többség becsülettel végezte a dolgát és tűrte a szegények sorsát. Gál Imre is, aki bár nemesi származású volt, a család a XIX. századra elszegényedett, és alkalmi munkákból tartotta el magát, zsellérként élt, így 1844-ben nemes betyárként került bele az anyakönyvbe. Később azonban már tudott magának egy kevés földet vásárolni, és földes gazdává vált.

1841	Josif Seader Mihály	Nemes Gál Imre Képes Borbála	Nemesi	Vereb Gál Imre	Sarud
1844	Josif Seader Mihály	Gál Imre Képes Borbála	Nemesi	Vereb Gál Imre Képes Borbála	Sarud
1849	Josif Seader Mihály	Gál Imre Képes Borbála	Nemesi	Vereb Gál Imre Képes Borbála	Sarud